

ДЕЈВИД КРИСТАЛ, ЛИНГВИСТА

Језик је друштвена конструкција

Статус језика се мења на релацији моћи људи који говоре тај језик. Људи који користе термин лингвицид имају политички план у коме виде једну нарочиту снагу

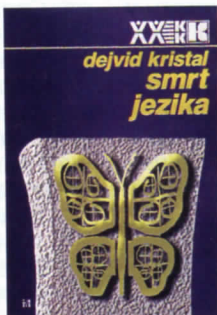
Језици одумиру стравичном брзином. У свету данас постоји око 6 000 језика. Само осам језика има више од 100 милиона говорника. Око 96 одсто свих становника света говори свега четири одсто свих језика света. То значи да само мали број језика у свету данас спада у категорију безбедних језика. Остали језици су угрожени, на самрти или угашени.

Ове алармантне податке износи познати британски лингвиста Дејвид Кристал у књизи „Смрт језика“, недавно објављеној и код нас, у издању Библиотеке XX век, а у преводу Александра Бајазетов-Вучен. Главна питања на која професор Кристал даје одговоре у књизи „Смрт језика“ су: шта је смрт језика, који узроци доводе до нестанка језика, који су степени угрожености, зашто језици умиру, које мере предузети у циљу ревитализације и очувања језика...

Дејвид Кристал, дугогодишњи професор науке о језику и тренутно један од највећих ауторитета на пољу лингвистике, рођен је 1941. године у Лизбурну (Северна Ирска). Студије енглеског језика завршио је у Лондону. Његова каријера везује се за британске универзитете Бангор и Рединг. Кристал је аутор бројних серија о језика на Би-Би-Сију као и књига: „Кембричка енциклопедија модерног језика“, „Енглески као светски језик“, а његова дела „Енциклопедијски речник модерне лингвистике“ и „Кембричка енциклопедија језика“ објављена су и код нас („Нолит“).

Шта је смрт језика? Како и зашто језици умиру?

– Смрт језика се може поистоветити са смрћу човека: језик умире када више њиме нема ко да говори. Кроз историју многи језици су одумирали. То није појава новог датума. Како су се многе културе у прошлости рађале, развијале и нестајале, тако су и њихови језици јачали и нестајали. Када

се пише смртвница за језик, ретко се наводи само један разлог, као што је случај са смрћу човека. Смрт језика проузрокује већи број фактора и језици не умиру на исти начин.

Да ли је смрт језика природан или насилан процес?

– Оба разлога које сте поменули утичу на смрт језика, али исто тако зависи и од одређених околности. На пример, лоши климатски и економски услови доводили су у прошлости до разних болести, глади и суше, људи су умирали, а језик слабио. Данас је то сида у Африци – четвртина становника Боцване, Намибије, Свазиленда и Зимбабвеа заражена је вирусом сиде, а то ће се, свакако, одразити и на језике.

Шта представља највећу претњу за језике?

– Може се слободно рећи да културна доминација од стране веће културе и језика доводи до асимилације. Људи из економских разлога пристају да уче други језик, ради разних привилегија, те и на такав начин језик нестаје. То значи да језици могу да умру и ако људи преживе, па чак и ако су физички безбедни. Припадници неке заједнице могу да живе

37. BITEF 03

Mađarska
Krétaok Színház/
Chalk Circle
Theatre, Budimpešta
RADNIČKI
CIRKUS

Režija: Árpád Schilling

22. i 23. septembar 20:00
Zastava Promet/
Mije Kovačevića 6

Poljska
Teatr Dramatyczny
Varšava
Thomas Bernhard
BRISANJE
Režija: Krystian Lupa

18. i 19. septembar 18:00
20. septembar 15:00
Jugoslovensko
dramsko pozorište

на територији која им по традицији припада, али и поред тога њихов језик може да слаби, ишчезава, те да га замени други. Доминантност може бити последица демографских промена, када велики број људи дође на територију и преплави људе који ту живе (то је био случај са Аустралијом и Северном Америком током колонијалне ере), али једна култура може вршити утицај на другу и без великог дотока имиграната, путем војне или економске надмоћи.

Да ли је свест о језику иста као и пре једног века? Шта се променило?

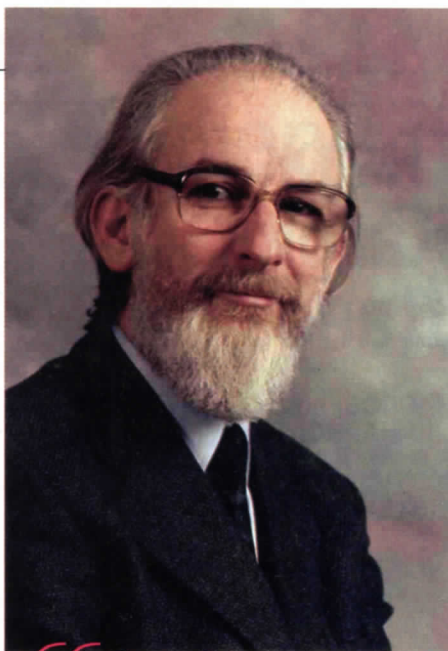
– Још пре једног века постојала је мала идеја посвећена угроженим језицима, другачија од растућих интереса у то време када су нестајале многе угрожене врсте. Интереси за језике су порасли нарочито од деведесетих, наомамо, када настају многе организације за заштиту угрожених језика. УНЕСКО је 1993. основао Пројекат за угрожене језике и у оквиру њега „Црвену књигу угрожених језика“. Две године касније основани су на Универзитету у Токију Међународни документациони центар за угрожене језике и у Великој Британији Фондација за угрожене језике. То је добар знак.

Како спасити угрожене језике?

– Постоје данас примери да се и ослабљени језици могу ојачати. У Израелу, верски и политички фактори довели су до поновног рођења и одржања хебрејског језика. Сматрам да постоје одређени фактори који доводе до јачања језика. Језик ће ојачати ако – у очима доминантне заједнице углед његових говорника порасте, ако има писмо, ако његови говорници користе електронску технологију, буду заступљени у систему образовања, имају бољу материјални положај у оквиру доминантне заједнице.

Како можете објаснити термин лингвистички који данас често чујемо?

– То није термин који ја користим.

Смрт језика се може поистоветити са смрћу човека: језик умире када више њиме нема ко да говори. Како су се многе културе у прошлости рађале, развијале и нестајале, тако су и њихови језици јачали и нестајали

Аналогија са геноцидом је више него претерана. Људи који користе овај термин имају политички план у коме виде једну нарочиту снагу – обично Америка, или Енглеска у граничним говорним подручјима – намећу њихов језик другим културама. То се сигурно дешавало у прошлости, али данас широка граница економије повлачи за собом много више него што је само енглески језик. У Јужној Америци, на пример, за смрт језика приписује се шпанском и португалском, а никако енглеском језику.

Овај термин се такође не користи у случајевима где су људи пристали на асимилацију, и где је појам лингвистичког суицида више погодан од лингвистичког геноцида.

Како видите будућност језика у наредних 100–200 година?

– Увек је тешко прорећи будућност. Пишем књигу под називом „Језичка револуција“, која ће бити објављена следеће године, у њој доказујем како ми управо пролазимо кроз најважније промене у светској језичкој ситуацији захваљујући: (а) преовладавању глобалног језика (енглеског), (б) кризи утицаја у половини светских језика и (ц) појави Интернета.

Нама остаје само да нагађамо шта ће испасти као резултат та три здружена процеса. У овом тренутку не видим да ће се променити статус енглеског језика упркос чињеници да ће се други језици (шпански нарочито) повећавати као матерњи. Међутим, глобално ширење енглеског наставиће да се развија у широком опсегу као „нови енглески језици“. И вероватно је да ће се по том правцу све докрајчити са енглеском „породицом језика“. О томе више можете сазнати у мојој књизи „Енглески као светски језик“, чије друго издање излази овога месеца. Надам се да ће нестанак светских језика бити спорији, али тај захтев се повећава у глобалну осетљивост. Пуно људи је још несвесно те кризе. Верујем да ће уметници у томе одиграти главну улогу. До сада је неколико уметника изразило проблем смрти језика кроз своја дела (Харолд Пинтер, на пример, у комаду „Планински језик“ из 1988. године). И ја сам најпре написао драму о кризи смрти језика, али само из разлога што „прави писци драма“ нису то учинили. Али, и даље недостаје романа, слика, игара, музичких композиција који би овом темом привукли пажњу светске јавности.

Тешко је рећи како ће Интернет утицати на језик у наредним временима. Интернет је већ развио тотално нове форме комуникација, и ми морамо очекивати и више од тога јер се технологије усавршавају. Тај проблем сам истражио у књизи „Језик и Интернет“, али она још није преведена код вас.

Па, да ли Интернет представља претњу за мале језике?

– Не, Интернет заправо представља велику помоћ за мале језике, јер им нуди глас у свету и јавно представљање, које се може користити за стварање виртуелних језичких заједница. То је, наравно, само од помоћи на местима где људи имају приступ Интернету. Али знамо да има друштва без поузданог електричног снабдевања. Више од 1 500 језика тренутно постоји на Интернету.

Данас многи језици умиру. Али, како настају нови језици?

– И то треба да буде природан процес. Како се велики језици шире развијањем нових варијетета, тако и неки од њих постају нови језици. Такав је случај са енглеским језиком, где постоји нова форма као што је Singlish у Сингапуру, а није разумљива за људе ван тог окружења. Појавиће се неки нови пидини (варијанте енглеског). Сличан случај се десио и са српскохрватским од кога сада имамо три нова језика. Али то је само неколико језика, у поређењу са бројем језика који се изгубе.

Постоји једна интересантна ситуација код нас: у неколико република бивше Југославије користио се један језик, српскохрватски, а по-

37. BITEF03

Италија
Masque Teatro Forli
OMAŽ NIKOLI TESLI
Режиза:
Lorenzo Bazzocchi
24. и 25. септембар 20:00
Музеј електропривреде
Skenderbegova 51

Бугарска
Nароден театар "Ivan Vazov"
Sofija
William Shakespeare
ZIMSKA VAJKA
Режиза:
Marius Kurkinski
25. септембар 20:00
Југословенско драмско позориште

сле рата настала су три различита језика: српски, хрватски и босански. Као лингвиста, како објашњавате ову појаву?

- То је део нормалног социолингвистичког развоја. Статус језика се мења на релацији моћи људи који говоре тај језик. Један ранији пример за то била је Скандинавија где су шведски, норвешки и дански били одвојени језици, иако је владала широка узајамна разумљивост. У бившој Југославији, постојао је, као што рекосте, један језик са различитим дијалектима. Сада када су државе постале независне, нема више могућности за постојање варијетета, као што су били ти дијалекти. Језик је више друштвена конструкција, него што је лингвистичка...

Како видите судбину есперанта? Да ли ће га земенити енглески језик?

- Есперанто је најуспешнији од стотину вештачких језика, измишљених у последњих сто и више година. Међутим, престигли су га догађаји. Данас је јасно да је енглески светски језик упркос његовим неправилностима и садржају. Идеја утврђивања новог језика је дивна, али есперанто зна само око 15 милиона људи. И он никада неће заменити енглески језик. Не знам какве ће бити последице у времену које је испред нас, али ако преживи, потребно је да одржи корак са временом, како то и остали језици чине.